

УДК 94 (456.31)

ЛАТЕРАНСЬКІ УГОДИ ЯК ПРАВОВЕ ПІДҐРУНТЯ ДЛЯ СТАНОВЛЕННЯ МІСТА-ДЕРЖАВИ ВАТИКАН

Б. Гутів

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна,
e-mail: bokus2012@gmail.com*

Досліджено процес становлення міста-держави Ватикан унаслідок підписання Латеранських угод, які були укладені 11 лютого 1929 року між *Святим Престолом* (в особі кардинала *П'єтро Гаспаррі*, державного секретаря) та Королівством Італія (в особі прем'єр-міністра *Беніто Муссоліні*).

Розглянуто так зване «Римське питання» – про статус *Ватикану* після розпаду Папської держави у 1870 році та історично-політичні передумови укладення Латеранських угод, що нарешті розв'язали його.

Висвітлено особливості укладення, структуру (договір, фінансова конвенція і конкордат) та основний зміст Латеранських угод. Охарактеризовано політичний договір як одну із трьох частин Латеранських угод, яка юридично закріпила державний статус Ватикану. Фактично, за Латеранськими угодами, *папа Римський* визнав *Рим* як осідок італійського уряду, натомість італійський уряд гарантував політичний і територіальний суверенітет Ватикану, а Святому Престолу – виняткову і необмежену владу та юрисдикцію над Ватиканом. Фінансова конвенція вирішувала питання компенсації Святому Престолу втрат у зв'язку з ліквідацією Папської області. Конкордат регулював відносини між Римо-католицькою церквою та Італійською державою.

Ключові слова: Латеранські угоди, політичний договір, «Римське питання», місто-держави Ватикан, Святий Престол.

Виникненню сучасного міста-держави Ватикан передувала Папська держава, яка постала внаслідок об'єднання папських володінь в Італії в єдину область (тому у більшості джерел паралельно вживаються назви – Папська область чи Папська держава) під владою папи Римського як світського правителя. Притому перші землеволодіння папи почали набувати і розширювати ще за кілька століть до утворення власної держави, а саме зародження інституту папства бере свій початок, згідно із католицькою богословською доктриною, від апостола Петра – засновника першої християнської общини в Римі вже після розп'яття Христа. У Середньовіччі це була могутня держава, що займала значну частину Апеннінського півострова, і проіснувала до 1870 року, коли було утворено сучасну державу Італія. Держава Ватикан, яка відновлена в нинішніх розмірах як самостійне місто-держави, виникла внаслідок підписання 11 лютого 1929 року Латеранських угод між прем'єр-міністром Беніто Муссоліні та папою Римським Пієм XI.

Наслідком підписання Латеранських угод стало правове врегулювання взаємних претензій між Італією та Святим Престолом, вирішення «Римського питання» про статус Ватикану після розпаду Папської держави, що існувало з 1870 року (тобто – після збройного захоплення території Папської держави військами короля Сардинського Віктора Емануїла Савойського у 1870 році та проголошення Королівства Італія 1871 року), визначення прав і привілеїв Католицької церкви, її становища в Італійському королівстві.

Після окупації Риму внаслідок італійського руху за незалежність, що в історії отримав назву – Рісорджименто, 20 вересня 1870 року було вирішено розпустити Папську державу і створити Італійську національну державу. Управління Церкви орієнтовано було з цієї дати лише на Ватикан, де де-факто суверенітет належав Папі. Пропоновані італійським королем Вікторіо Емануеле II обмеження суверенітету папа Пій IX відхилив у травні 1871 року. З суто правового погляду Папа, і з ним вся Римська курія, за допомогою якої він управляв Церквою, були до укладення Латеранських договорів звичайними громадянами Італії, мали платити податки і в разі виникнення суперечки відповідати в італійському суді. Статус папського нунція за кордоном був невизначеним. Окрім того, питання, чи може Ватикан укладати договори (конкордати) з іншими країнами, було нез'ясоване. Ці умови були для Папи як глави мільйонів католиків неприйнятними. Так зване «Римське питання» упродовж майже шести десятиліть залишалося невирішеним. Його розв'язання відбулося тільки, як це не парадоксально, під час фашистського режиму в Італійській державі. Муссоліні був зацікавлений у примиренні з Католицькою церквою, щоб надати фашизму легітимності та новим державним і громадським формам. Переговори між Святим Престолом та Королівством Італія тривали три роки, упродовж яких відбулося 110 засідань. З боку папи Пія XI переговори з прем'єр-міністром Італії Беніто Муссоліні вів державний секретар (статс-секретар) кардинал П'єтро Гаспаррі. Особливо важливу роль у вирішенні «Римського питання» відіграв Франческо Пачеллі, радник П. Гаспаррі, брат майбутнього Папи Пія XII [3, с. 234, 238]. У процесі таких тривалих переговорів було напрацьовано загалом близько 20 варіантів тексту домовленостей між Святим Престолом та Італією, з метою визначення найточніших меж Папської території та суверенітету Папської держави, і врешті було розроблено остаточну форму договору [1].

Структуру та суть Латеранських домовленостей проаналізовано у працях радянських дослідників: М. О. Ковальського «Католицизм і дипломатія» (1969) [5] та М. М. Шейнмана «Ватикан між двома світовими війнами» (1948) [14]. Цікавою, вважаємо, також розвідку Є. А. Коровіна «Католицизм як фактор сучасної світової політики», видану в 1931 році [6].

Більшість сучасних українських досліджень присвячені питанням міжнародної правосуб'єктності Ватикану, отриманої на підставі Латеранських угод 1929 року, наприклад, праці М. І. Отроша [10], Т. Л. Сироїд [11], О. І. Льон [7] тощо. Вивченням змісту і значення Латеранських угод та виявленням історично-політичних передумов їх укладення займалися, зокрема, такі вітчизняні науковці, як В. Мельник [9], С. Марітчак [8], О. С. Бись [1]. Попри те, Латеранські угоди 1929 року все ще потребують комплексного дослідження особливостей їхнього укладення, аналізу їхньої сутності та встановлення їхнього історично-політичного значення і їх всебічного правового оцінювання.

Метою цього дослідження є з'ясування впливу Латеранських угод на припинення конфлікту між Папою Римським й Італійською державою, розкриття їхнього значення у наданні папській території визначеного державного статусу, що дало змогу Ватиканові активно вийти на площину міждержавної політики, а також аналіз політичних особливостей та юридичного оформлення заснування міста-держави Ватикан. Для досягнення цієї мети треба вирішити такі завдання: розглянути історично-політичні передумови укладення Латеранських угод, висвітлити особливості укладення, структуру та основний зміст Латеранських угод, охарактеризувати політичний договір як одну із трьох частин Латеранських угод, яка юридично закріпила державний статус Ватикану.

Період між 1860–1929 роками в історії Ватикану називається «Римським питанням». Чезаре Рафаелле запропонував ввести в обіг термін «Римський процес». Розпочався «Римський процес» 27 березня 1861 року – після проголошення Риму столицею об'єднаного Королівства Італія. Після цього символічного акту (перенесення столиці Італії з Турина до Рима) Святий Престол упродовж 58 років відмовлявся визнати Королівство Італію [9].

У 1871 році італійський уряд ухвалив «Закон про гарантії». Італійська держава гарантувала, що «особа верховного первосвященника священна і недоторкана». Папа одержував право утримувати війська для охорони своєї власності. Італійський уряд зобов'язався виплачувати Папі щорічно 3 225 тис. лір як постійний і невідчужуваний прибуток. Папа продовжував користуватися своїми палацами. Ці палаци, у тім числі Латеранський і Ватиканський, визнавали «невідчужувану власність» і не обкладали податками. Представники іноземних урядів при Папському престолі користувалися прерогативами і недоторканістю відповідно до міжнародних прав. Єпископи не повинні були складати присягу королю [8, с. 173].

Однак Папа відхилив «Закон про гарантії». Відтак, настав кінець світській владі Папи, який на знак протесту проти ліквідації Папської держави проголосив себе «в'язнем», заявивши, що Папа не залишить стін Ватикану, доки не будуть відновлені його «сплюндровані права». Він відмовився мати справи з італійським урядом, наклав на короля Віктора Емануїла II і всіх причетних до цього «злочину» відлучення та заборонив католикам брати участь у політичному житті.

Як Пій IX, так і наступні папи при нагоді демонстративно заявляли протест проти «пограбування» Папського престолу – позбавлення Папи світської влади. У зв'язку з ліквідацією Папської держави виникло так зване «Римське питання» – боротьба Папського престолу за відновлення світської влади Папи і за повернення йому міста Рим [13, с. 168–169]. Приблизники папства в Австрії, Франції та інших країнах хоча й висловлювали Пію IX співчуття з приводу позбавлення його світської влади, але не думали серйозно виступати проти Італії, щоб силою зброї відновити Папську державу, а охоче використали «Римське питання» у власних політичних цілях.

Після 1870 року і до 1929 року кожний новообраний Папа заявляв, що він не відмовляється від «володінь св. Петра». Папство продовжувало вважати, що юридично Церковна держава існує, хоча вона й тимчасово обмежена територією Ватикану, себе ж Папи продовжували розглядати як суверенних правителів.

У 1926 році почалися секретні переговори між Ватиканом, представленим радником держсекретаря Франческо Пачеллі, та урядом Італії в особі його глави Беніто Муссоліні про ліквідацію «Римського питання». Вони завершилися 11 лютого 1929 року підписанням Латеранських домовленостей, ратифікація цього договору відбулася 7 червня 1929 року.

Метою Латеранських угод було встановлення дружніх відносин між Ватиканом та Італією, забезпечення Папі абсолютної незалежності та остаточне і безповоротне вирішення «Римського питання» [8, с. 174].

Як охарактеризував Латеранські угоди Г. Хоружий: «Отже, Святий Престол спільно з Італією даним Договором заснував Державу Місто Ватикан, над якою Святий Престол має виняткову юрисдикцію; при цьому йому в ній належить виключний суверенітет. У свою чергу, згадана Держава також користується визнаним міжнародним суверенітетом, невіддільним, однак, від суверенітету Святого Престолу, і виступає інструментом незалежності та суверенітету Папи Римського» [12, с. 169].

Зокрема С. Дьяченко зазначає, що Латеранський договір юридично підтвердив суверенітет Святого Престолу на міжнародній арені, оформив виникнення нової територіальної одиниці – Ватикану, визнавши щодо нього право територіальної власності та суверенну владу і юрисдикцію Святого Престолу [4, с. 13]. Притому він вважає, що цей договір не мав змістоутворюючого сенсу, оскільки міжнародну правосуб'єктність Ватикану ніхто не піддавав сумніву і в часи невирішеності «Римського питання». В. Мельник також підтримує позицію С. Дьяченка щодо визнання Латеранських угод цілою системою норм міжнародного права. Попри те, що окремі юристи-міжнародники намагаються обґрунтувати Латеранські угоди як окремих конкордат, текст цього договору має всі ознаки та сутність саме міждержавної угоди [9]. С. Дьяченко наголосив: «Навіть якби Договір не створював незалежної території Ватикану, він не втратив би якості міжнародного, оскільки передбачав такий обсяг і характер прерогатив Святого престолу, котрий відповідає поняттю міжнародної правосуб'єктності» [4, с. 13–14].

У преамбулі Латеранського договору міжнародно-правовий статус держави «Місто Ватикан» визначений так: «для забезпечення абсолютної і явної незалежності Святому Престолу, що гарантує неоспорюваний суверенітет на міжнародній арені, виявилася необхідність створення «держави» Ватикан, признаючи стосовно Святого Престолу його повну власність, виняткову й абсолютну владу і суверенну юрисдикцію. У відповідь на визнання Італією його суверенітету Ватикан заявляє, що не бажає і не буде брати участь у «світському суперництві між іншими державами... за винятком випадку, коли сторони звернуться зі спільним закликком до миротворчої місії Святого Престолу». Відповідно до цих документів Ватикан має певні суверенні права: свою територію, законодавство, громадянство.

Латеранські домовленості складаються з трьох частин – політичного договору, фінансової конвенції та конкордату.

Політичний договір визнає за Ватиканом суверенітет у міжнародних справах, а за Святим Престолом – виняткову і необмежену владу та юрисдикцію над Ватиканом. Окрім того, договір визнає католицизм «єдиною державною релігією» Італії (ст. 1). Фінансова конвенція вирішує питання компенсації Святому Престолу втрат у зв'язку з ліквідацією Папської області. А саме: передбачає виплату Італією Святому Престолу 750 млн лір у 5 % цінних паперах (ст. 1); натомість Святий Престол відмовляється від фінансових претензій до Італії, що з'явилися внаслідок утворення Італійської держави (ст. 2). Конкордат регулює відносини між Римокатолицькою церквою та Італійською державою (освячення шлюбів, викладання в школах католицизму, невтручання церкви в політичні та інші справи Італії). Він визначає права і привілеї Католицької церкви в Італії, держава оголошує неробочими днями 10 церковних свят, а також неділі (ст. 11); єпископи зобов'язуються присягати на вірність королю Італії як главі держави (ст. 20).

Зупинимося детальніше на характеристиці саме політичного договору. Як випливає з політичного договору, головною метою створеної держави є забезпечення незалежності Папи в здійсненні «його вселенської місії».

У статті 1 Латеранської угоди зазначалося, що католицизм є «єдиною державною релігією» Королівства Італії. Імплементация італійським парламентом цієї норми Латеранської угоди є особливо показовою в галузі конституційного права Італії. Вперше на державному рівні католицизм було задекларовано як італійську державну релігію. Святий Престол отримував усю повноту «суверенної» влади у сфері контролю над структурою та ієрархією державної релігії Італії.

Стаття 2 Латеранської угоди офіційно визнавала світський суверенітет Папи Римського в особі трьох складових: самого Папи Римського, Римської курії як

адміністративної влади та Святого Престолу як релігійного суверену. Стаття 2 містила в собі фундаментальну основу для подальшого визнання Ватикану юристами-міжнародниками атипичним суб'єктом міжнародного права. А саме: відбулося розмежування Ватикану як зосередження «світського суверенітету» та Святого Престолу як «вселенського центру релігійного суверенітету». Тобто, якщо до Латеранської угоди, Святий Престол на міжнародно-правовому рівні визнавався як суверен Римо-католицької церкви, що фактично слугувало підтвердженням міжнародної правосуб'єктності самої Церкви як ієрархічної структурованої організації, то після Латеранської угоди Папа Римський перетворювався у голову триєдиної системи влади: релігійної, світської та зовнішньополітичної.

У статті 3 закріплено статус суверенної території за Ватиканським пагорбом, який після 1860 року став центром релігійної влади Римо-католицької церкви. Латеранська угода перетворила його в «Місто Ватикан». Це новостворене «місто» оголошувалося суверенною територією під політичним та юридичним контролем Святого Престолу. Отже, Ватикан перетворювався в окрему державу, що мала дві іпостасі – релігійну (уособлена в системі його влади) та світську (уособлена в його «громадянах»). Владу над обома іпостасями влади отримував Святий Престол. Кордони Ватикану затверджувались окремим планом, що додавався до Латеранської угоди [9].

По завершенні Другої світової війни італійський уряд підтвердив усі зобов'язання, взяті на себе щодо Ватикану фашистською Італією. Латеранський договір було офіційно підтверджено в ст. 7 Італійської конституції від 22 грудня 1947 року. Ватикан, ґрунтуючись на Латеранському договорі, набув низки прав і прийняв на себе певні міжнародні обов'язки, які у своїй сукупності становлять його міжнародну правосуб'єктність. Ватикан володіє суверенітетом у сфері здійснення всієї повноти влади (у тім числі навіть має власну армію) на своїй території над її населенням, частина якого є Ватиканське громадянство (дослідженню особливостей якого буде присвячено нашу наступну статтю). Має встановлені дипломатичні відносини з іншими суб'єктами міжнародного права, а також є членом міжнародних організацій. Має державні символи – герб, прапор, гімн.

Політично та територіально Ватикан переживав як часи піднесення, так і часи занепаду. Початком сучасної історії міста-держави Ватикан є підписання Латеранських домовленостей 11 лютого 1929 року. Притому Святий Престол як суб'єкт міжнародного права є носієм духовного та світського суверенітетів і відповідно до Латеранських угод 1929 року одночасно є верховним органом усієї Католицької Церкви та сувереном держави-міста Ватикан.

Відтак, Латеранськими угодами 1929 року було офіційно закріплено дві іпостасі міжнародної правосуб'єктності центру Римо-католицької церкви – релігійний (Святий Престол) і світський (місто Ватикан). Тому дипломатичне визнання Святого Престолу будь-якою країною світу вважається автоматичним визнанням суверенітету міста-держави Ватикан.

Список використаних джерел

1. Бись О. С. Правова характеристика Латеранського трактату і його наслідки // Університетські наукові записки. 2010. № 2. С. 243–248. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2010_2_36
2. Волошин О. Л. Латеранські договори 1929 // Українська дипломатична енциклопедія: у 2 т. / редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ: Знання України, 2004. Т. 1. 760 с.
3. Григулевич И. Р. Папство. Век XX. Москва, 1978. 424 с.

4. Дьяченко С. В. Особенности международной правосубъектности Святого Престола: автореф. дисс. на соиск. уч. ст. к. ю. н. Москва: МГИМО (У) МИД России, 2008. 27 с.
5. Ковальский Н. А. Католицизм и дипломатия. Москва, 1969.
6. Коровин Е. А. Католицизм как фактор современной мировой политики. Москва; Ленинград, 1931.
7. Lyon O. I. Міжнародна правосуб'єктність Ватикану // Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського : матеріали четвертої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 8–9 лист. 2013 р.) / відп. за випуск к.ю.н., доц. М. І. Пашковський; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2013. С. 63–67. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/224/Lyon_mijn_pravosub_vatikan.pdf;jsessionid=97842E38E217A9E218DAD6C34F3DC90D?sequence=1
8. Марітчак С. До питання про передумови утворення міста-держави Ватикан // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Львів, 2015. Вип. 61. С. 171–177.
9. Мельник В. Юридичний статус Ватикану: від Римської проблеми до Латеранської угоди // Католицький оглядач. 20.06.2016 р. URL: <http://catholicnews.org.ua/yuridichniy-status-vatikanu-vid-rimskoyi-problemi-do-lateranskoyi-ugodi-0>
10. Отрош М. І. Особливості міжнародної правосуб'єктності Святого Престолу // Часопис Київського університету права. 2013. № 1. С. 312–315. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2013_1/yyuyy/312.pdf
11. Сироїд Т. Л. Міжнародно-правовий статус Ватикану // Форум права. № 4. 2012. С. 814–818. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_134
12. Хоружий Г. Ватикан: історія і сучасність. Львів: Місіонер, 2007. 280 с.
13. Шейнман М. М. Ватикан и католицизм в конце XIX – начале XX в. – Москва, 1958. 468 с.
14. Шейнман М. М. Ватикан между двумя мировыми войнами. Москва; Ленинград: Изд-во Академии наук СССР, 1948. 236 с.

References

1. Bys, O. S. (2012). Pravova kharakterystyka Lateranskoho traktatu i yoho naslidky. *Universytetski naukovi zapysky*, 2, 243–248. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2010_2_36
2. Voloshyn, O. L. (2004). Lateranski dohovory 1929. *Ukrayinska dyplomatychna entsyklopediya*, 2 t., T. 1. Kyiv: Znannya Ukrainy.
3. Grigulevich, I. R. (1978). *Papstvo. Vek XX*. Moskva.
4. Dyachenko, S. V. (2008). Osobennosti mezhdunarodnoy pravosub'ektnosti Svyatogo Prestola. *Dissertation abstracts*. Moskva: MGIMO (U) MID Rossii.
5. Kovalskiy, N. A. (1969). *Katolitsizm i diplomatiya*. Moskva.
6. Korovin, E. A. (1931). *Katolitsizm kak faktor sovremennoy mirovoy politiki*. Moskva; Leningrad.
7. Lyon, O. I. (2013). *Mizhnarodna pravosub`yektnist Vatykanu. Mizhnarodni chytannya z mizhnarodnoho prava pam`yati profesora P. Ye. Kazanskoho: materialy chetvertoyi mizhnar. nauk. konf.*, 63–67. Odessa: Feniks. Retrieved from http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/224/Lyon_mijn_pravosub_vatikan.pdf;jsessionid=97842E38E217A9E218DAD6C34F3DC90D?sequence=1
8. Maritchak, S. (2015). Do pytannya pro peredumovy utvorennya mista-derzhavy Vatykan. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya yurydychna*, 61, 171–177.
9. Melnyk, V. (2016). Yurydychnyy status Vatykanu: vid Rymaskoyi problemy do Lateranskoyi uhody. *Katolytskyy ohlyadach*. Retrieved from <http://catholicnews.org.ua/yuridichniy-status-vatikanu-vid-rimskoyi-problemi-do-lateranskoyi-ugodi-0>
10. Otrosh, M. I. (2013). Osoblyvosti mizhnarodnoyi pravosub`yektnosti Svyatoho Prestolu. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, 1, 312–315. Retrieved from http://kul.kiev.ua/images/chasop/2013_1/yyuyy/312.pdf

11. Syroyid, T. L. (2012). Mizhnarodno-pravovyy status Vatykanu. *Forum prava*, 4, 814–818. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_134
12. Khoruzhyy, H. (2007). *Vatykan: istoriya i suchasnist*. Lviv: Misioner.
13. Sheynman, M. M. (1958). *Vatikan i katolitsizm v kontse XIX – nachale XX v*. Moskva.
14. Sheynman, M. M. (1948). *Vatikan mezhdv dvumya mirovymi voynami*. Moskva; Leningrad: Izd-vo Akademii nauk SSSR.

*Стаття: надійшла до редакції 02.10.2017
прийнята до друку 24.10.2017*

LATERAN AGREEMENTS AS A LEGAL BASIS FOR THE ESTABLISHMENT OF THE VATICAN CITY-STATE

B. Hutiv

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: bokus2012@gmail.com*

The article examines the process of the formation of the Vatican City-State as a result of the signing of the Lateran Agreements, signed on February 11, 1929 between the Holy See (represented by Cardinal Pietro Gasparri, Secretary of State) and the Kingdom of Italy (represented by Prime Minister Benito Mussolini).

The author is considering the so-called «Roman question» – about the status of the Vatican after the dissolution of the Pontifical State in 1870, and the historical and political preconditions for the conclusion of the Lateran agreements, which finally resolved it.

The author describes the peculiarities of the conclusion, structure (treaty, financial convention and concordat) and the main content of the Lateran agreements. The political treaty was characterized as one of the three parts of the Lateran agreements, which legally consolidated the state status of the Vatican. In fact, under the Lateran agreements, the Pope acknowledged Rome as the residence of the Italian government. Instead, the Italian government guaranteed secular sovereignty of the Holy See, including international affairs (Article 2); provided for the formal recognition of the Vatican status as a sovereign territory, governed by the Holy See, formally calling the Vatican — the City of Vatican City (Citta del Vaticano), whose boundaries are determined by the plan annexed to the treaty (Article 3). A number of articles regulated administrative issues, provisions on special citizenship for the subjects of the Holy See, about the diplomatic corps of the Holy See, etc. Besides that the treaty recognize Catholicism as «the only state religion» in Italy (Article 1).

The Financial Convention resolved the issue of compensation to the Holy See for the loss of the Holy See in connection with the liquidation of the Papal region. Namely it provided for the payment by Italy to the Holy See 750 millions of lir as 5-% securities (Article 1); instead, the Holy See abandoned the financial claims to Italy that arose as a result of the formation of an Italian state (Article 2) (this meant the armed capture of the territory of the Pontifical State by the troops of the King of Sardinian, Victor Emmanuel Savoy in 1870, and the proclamation of the Kingdom of Italy in 1871).

Concordat regulated the relationship between the Roman Catholic Church and the Italian state. In particular it defined the rights and privileges of the Catholic Church in Italy, the state announced 10 holy holidays as well as Sundays on non-working days (Article 11); bishops are obliged to swear allegiance to the King of Italy as the head of state (Article 20). Other articles

envisaged the wide involvement of the clergy in the Italian education system, recognize the organization «Catholic Action», etc.

Consequently, the signing of the Lateran agreements put an end to the conflict between the Pope and the Italian state and provided the papal territory with a definite state status. This allowed the Vatican to actively move to the interstate policy.

Keywords: Lateran agreements, political treaty, «the Roman question», the Vatican city-state, the Holy See.